

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

2020 1.
LXII. ÉVFOLYAM SZÁM

Vadas András
Folyómeder-dinamika és birtokhatár-változás
a középkori Magyarországon

Katona Csaba
Bulgária belépése az első világháborúba
a magyar sajtó tükrében

Turbucz Dávid
Horthy Miklós a világ körül

Az 1526-os mohácsi csata helye
Varga Szabolcs, Pap Norbert, Gyenizse Péter,
Kitanics Máté, Szalai Gábor, Sudár Balázs,
B.Szabó János és Máté Gábor írásai

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN
felelős szerkesztő

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS
rovatvezetők

DETRE ANDRÁS
szerkesztőségi munkatárs

Szerkesztőbizottság

MOLNÁR ANTAL
elnök

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR, FODOR PÁL,
GLATZ FERENC, ORMOS MÁRIA,
OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA,
SOLYMOSI LÁSZLÓ, SZAKÁLY SÁNDOR,
SZÁSZ ZOLTÁN, VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája:
tortenelmiszemle@btk.mta.hu

*Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat
a közlési szabályzatnak megfelelően készítsék el,
amely honlapunkon érhető el:
<http://www.tti.hu/kiadvanyok/folyoiratok/tortenelmi-szemle.html>*

A 2020-as évfolyam megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Tudományos Akadémia támogatja

ISSN 0040-9634

TARTALOMJEGYZÉK

LXII. évfolyam, 2020. 1. szám

TANULMÁNYOK

- Vadas András** • Folyómeder-dinamika és birtokhatár-változás a középkori Magyarországon 5
- Turbucz Dávid** • Horthy Miklós a világ körül. Világ körüli út a Saida fedélzetén, 1892–1894 19
- Katona Csaba** • Bulgária belépése az első világháborúba a magyar sajtó tükrében 31
- AZ 1526-OS MOHÁCSI CSATA HELYE**
- Varga Szabolcs** • Megjegyzések II. Lajos király halálához 57
- Pap Norbert – Gyenizse Péter – Kitanics Máté – Szalai Gábor** • II. Lajos halálának helye 73
- Pap Norbert – Gyenizse Péter – Kitanics Máté – Szalai Gábor** • Az 1526. évi mohácsi csata helyszíneinek földrajzi jellemzői 111
- Sudár Balázs** • Földvár falu a török korban 153
- B. Szabó János** • Sem nem Majs, sem nem Sátorhely. Megjegyzések Pap Norbert és szerzőtársai Sátorhely vagy Majs? című tanulmányához 169
- Pap Norbert – Kitanics Máté – Gyenizse Péter – Szalai Gábor** • Reflexiók B. Szabó János „Egy Mátyás-kori oklevél...” és „Sem nem Majs, sem nem Sátorhely” című tanulmányaiban vázolt koncepciójára 179
- B. Szabó János – Máté Gábor** • Észrevételek a történeti források interpretációs lehetőségeiről és az interpretáció határaitól a mohácsi csatamező új földrajzi kutatása kapcsán 189
- MEGEMLÉKEZÉS**
- Gyarmati György** • Ormos Mária (1930–2019) 203
- Erdélyi Gabriella** • Péter Katalin (1937–2020) 207

FÖLDVÁR FALU A TÖRÖK KORBAN

SUDÁR BALÁZS

THE VILLAGE OF FÖLDVÁR IN THE OTTOMAN ERA

Földvár was a small village in the southern part of Hungary, close to the Danube. Although it has disappeared by now, it is still relatively widely known due to the fact that it is mentioned in a contemporary description of the fateful battle of Mohács (1526) as one of the sites of the struggle. The present paper surveys the history of the village in the one and a half centuries after the battle. While, in point of fact, the „history” of such a small settlement cannot be written, we do possess a relatively important amount of evidence thanks to the surviving Ottoman registers. This evidence mainly sheds light on the number, structure and economic performance of the population. The picture that emerges on this basis is that of a modest village of limited material wealth which, however, had a constant population since the Middle Ages, and secured a stable existence during the Ottoman period. Moreover, it also survived the war of reconquest in the late seventeenth century, and only disappeared in the eighteenth, probably due to the transformation of the economic system.

Keywords: Földvár village, Ottoman occupation, Baranya County, battle of Mohács

A ma már nem létező Földvár falu annak köszönheti „hírnevét”, hogy Brodarics István megemlíti a mohácsi csata leírásában, mint a magyar hadrenddel szemben látható, a török arcvonalban álló települést.¹ Ennek következtében központi szerepet játszhatna az események rekonstrukciójában, már ha tudnánk, hogy hol is állt. A kérdést sokan és sokféleképpen próbálták már megoldani, magam a továbbiakban azt tekintem át, hogy a török kori forrásokból mi tudható meg Földvárról. Az információmorzsák persze messze többről szólnak, mint a csata „hátterét” képező településről: egy hódoltság kori falucska mindennapjai sejlenek fel belőle.

Sudár Balázs, tudományos főmunkatárs, BTK TTI, Kora újkori témacsoport. A tanulmány az NKFIH 108919/132475 számú pályázatának keretében készült. Köszönettel tartozom Sz. Simon Évának tanácsaiért, gyűjtéseinek átengedéséért a tanulmány számára.

¹ „Velünk szemben hosszan elnyúló domb feküdt, mint valami színpad, e mögött volt a török császár tábora; a domb legalján egy kis falu templommal, neve Földvár. Itt állította fel az ellenség az ágyúkat. Később, a küzdelem vége felé saját szemünkkel láttuk, hogy ez a hely tele volt ellenséges katonasággal, jobbra azokkal, akiket janicsároknak neveznek. Ami hely csak volt a falu kunyhói mögött, mind hosszú sorokban tartották elfoglalva.” Brodarics István: *Igaz leírás a magyaroknak a törökkel Mohácsnál vívott csatájáról*. [Ford. Kardos Tibor.] Bp., 1983. 46.

Egy viszonylag kis település tényleges 16–17. századi történetét természetesen aligha lehet megírni, jelen esetben azonban a török összeírások jóvoltából számos „pillanatkép” áll a rendelkezésünkre, amelyekből valamelyest megtudhatjuk, hogy hogyan is vészelte át Földvár a török időket. A faluról meglehetősen sok török összeírás nyújt információkat. Hat olyan oszmán felméréssel (*mufasszal defteri*) rendelkezünk, amelyekben az összeírók a települések termelékenységét igyekeztek felbecsülni (1546, 1552, 1565/1566, 1580, 1590, 1613), s további számos összeírás maradt ránk a ténylegesen beszedett fejadókról (*dzsizje defteri*, 1549, 1554, 1570, 1571, 1583, 1631, 1641).² Továbbá több, más célokra készült összeírásban is felbukkan a település, ezek azonban többnyire csak a léteire hordoznak információkat, a részletekbe nem pillanthatunk bele. Mindezek alapján közel száz évre, a hódoltsági időszak kétharmadára (1546–1641) nyerünk adatokat. Érdeemes még felhasználnunk a török kor végén és az azt követően keletkezett keresztény iratokat, amelyek a falu 17. század végi állapotáról vallanak.³

A falu a török megszállás kezdete óta – legkésőbb 1543-tól, a Dél-Dunántúl katonai meghódításától kezdve – a török közigazgatás mohácsi náhíjéjébe [*náhíje* = „járás”] tartozott. Ezen igazgatási egység többé-kevésbé a mohácsi síkot és a sík vizeinek vízgyűjtő területét foglalta magába. Bár kisebb-nagyobb területi változások érték, központi része, a síkság – s így Földvár falu is – mindig e náhíjéhez tartozott.⁴

A török összeírásokból legbiztosabban a fejadót fizetők köre és száma ismerhető meg: a korszakban átlagosan 10–11 felnőtt férfi fizetett adót – időnként 9, máskor 12 –, számuk csak az utolsó adóösszeírás idejére, 1641-re kúszott fel 14-re. Ez a szám a mohácsi náhíjén belül gyenge közepesnek mondható, a települések többségében ennél többen fizettek fejadót a szultánnak.⁵ Földvár leginkább talán az adózók számának állandóságával tűnik ki, a teljes vizsgálható időszakon belül – kb. száz év alatt – egyenletes adózószámot produkált, míg a települések többsége a korszakban nagyon komoly változásokon, jelentős csökkenésen vagy éppen viharos növekedésen esett át e tekintetben. A hódítás után, a 16. század közepén például a középkori falvak jó része pusztává vált, az 1580-as évekre azonban újra életre kelt. Nem így Földvár, amely ismereteink szerint sohasem maradt adózók nélkül. Ezek száma azonban nem utal arra, hogy az oszmán hódítás előtt a tele-

² A felhasznált összeírások: 1546. *Mufasszal defteri*. Türk Cumhuriyeti Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul) (= BOA) Tapu-tahrir defterleri (= TT.d.) 441. 367–368.; 1549. *Dzsizje defteri*. Österreichische Nationalbibliothek Wien (= ÖNB) Mxt 539. 35b.; 1552. *Mufasszal defteri*. BOA TT.d. 443. 315–316.; 1554. *Dzsizje defteri*. ÖNB Mxt 529. 46.; 1565/1566. *Mufasszal defteri*. Det Kongelige Bibliotek København (Koppenhága) Cod. Turc. Roth V. 702. 313b–314a.; 1570. *Dzsizje defteri*. ÖNB Mxt 555. 7b.; 1571/1572. *Dzsizje defteri*. ÖNB Mxt 556. 6a.; 1580. *Mufasszal defteri*. BOA TT.d. 593. 57a.; 1583/1584. *Dzsizje defteri*. ÖNB Mxt 587. [?]; 1590. *Mufasszal defteri*. BOA TT.d. 632. 56a.; 1613. *Mufasszal defteri*. ÖNB Mxt 637. [Számzatlan]; 1631/1632. *Dzsizje defteri*. ÖNB Mxt 611. 189b.; 1641/1642. *Dzsizje defteri*. ÖNB Mxt 611. 191b.

³ Nagy Lajos: A Császári Udvari Kamara pécsi prefekturájához tartozó terület 1687-ben. In: *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*. Szerk. Szita László. Pécs, 1978. 15–56.; Timár György: A pécsi provizorátus faluösszeírásainak a török időkre vonatkozó feljegyzései (1695, 1696). In: *Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve*. Szerk. Szita László. Pécs, 1982. 47–104.; Sudár Balázs – Varga Szabolcs: *A mohácsi kistérség települései a 17. század utolsó negyedében*. [Kézirat.]

⁴ Sudár Balázs: *A mohácsi náhíje és települései a 16–17. században*. [Kézirat.]

⁵ Uo. 1546-ban 19 településből a 12., 1580-ban 28-ból a 24. volt, 1641-ben 31-ből Dályokkal és Versenddel együtt a 19–21. helyen állt.

pülés jóval nagyobb, netán „hírnes mezőváros” lett volna, mint ahogy azt Hans Dernschwam vélte 1555-ben,⁶ sokkal inkább illik rá Brodarics jellemzése: „kis falu”.

De vajon hány lakosa lehetett? A dzsizjefizetők száma e tekintetben meglehetősen keveset mond: nem tudjuk, hogy a lakosság hány százaléka fizette ezt a kezdetben cenzushoz – 300 akcsés vagyonghoz – kötött adófajtát.⁷ Szerencsére a korai felmérésekbe (1546, 1552, 1565/1566) nem csupán a dzsizjefizetőket jegyezték bele, hanem a férfilekosság jelentős részét, esetleg egészét is (sajnos kontrolladatok hiányában ezt nem tudjuk megítélni): a vezetéknevével kiírt családfő után következtek felserdült fiai, testvérei, valamint a vele egy háztartásban élő szolgálk is. Ezek alapján kibontakoznak előtünk a település családjai, ami természetesen csak egy minimális létszámként fogható fel – nem tudjuk, hogy ki és miért került az összeírók látókörén kívülre.⁸

Földváron 1546-ban 35 családfő került a listára, 9 testvérrel és egy fiúval. 1552-ben a helyzet hasonló: 33 családfőt, 5 testvért, 7 fiút és 3 özvegyet találunk. Egészen más képet mutat az 1565/1566-os összeírás. Ekkor csak 18 családfő szerepel, mellettük 4 testvér, 16 fiú, továbbá 8 szolga és 8 özvegy. Kezdetben tehát csupán a családok harmada fizetett dzsizjét, később a fele, az özvegyek nagy száma azonban ekkor valamilyen kataklizmát sejtet: talán az 1566. évi hadjáratot sínylette meg a falu: ekkor a környék férfilekosságát sánck munkára vitték Szigetvár ostromához, ami cseppet sem volt biztonságos foglalatosság.

A különbségek azonban másféle kérdéseket is felvetnek: vajon azonos elvek szerint, azonos igényességgel készültek-e a defterek?⁹ 1546-ban csupán egyetlen serdült fiú jutott 35 családfőre, míg húsz évvel később feleannyira 16? Aligha, sokkal valószínűbb, hogy az összeíró másféle szempontokat érvényesített. Ez pedig egyúttal azt is jelenti, hogy az összeírtak száma sem feltétlenül mértékadó. Összehasonlítható értéként marad a családfők száma.

Az átlagos kora újkori magyar családméretet a magyar szakirodalom többnyire 5 főre teszi: férj, feleség, egy fiú és egy leánygyermek, valamint egy további rokon (idős szülő, kisebb gyermek),¹⁰ Kubinyi András azonban a késő középkorra vonatkozóan inkább

⁶ „De láttuk a vigasztalan képet nyújtó Földvárt, ezt a valaha hírnes mezővárost is templomostul.” Hans Dernschwam: *Erdély, Besztercebánya, Törökországi útinapló*. [Ford. Tardy Lajos.] Bp., 1984. 492–493.

⁷ Káldy-Nagy Gyula 1970-ben még kísérletet tett arra, hogy a dzsizjefizetők száma alapján becsülje meg a lakosság létszámát (*Magyarországi török adóösszeírások*. Bp., 1970. 100–101.), ezt a módszert azonban már Szakály Ferenc sem látta használhatónak (lásd Szakály Ferenc: Tolna megye negyven esztendeje a mohácsi csata után [1526–1566]. In: *Tanulmányok Tolna megye történetéből*. I–XI. Szerk. Puskás Attila et al. Szekszárd, 1968–1987. II. 28.), és hatalmas demográfiai áttekintéseiben Dávid Géza sem támaszkodott ezekre a számokra. Pl. Dávid Géza: Magyarország népessége a 16–17. században. In: *Pasák és bégek uralma alatt: demográfiai és közigazgatás-történeti tanulmányok*. Bp., 2005. 13–52. Az bizonyos, hogy egészen különböző számú összeírtra is juthatott ugyanannyi dzsizjefizető. 1546-ban például egyaránt 30 dzsizjefizetővel számoltak a 70, a 81 és a 94 férfilekossal összeírt Nyárádon, Majson és Babarcon. Még egy szélsőséges példa: Majson 1546-ban 81 főre 30, 1552-ben 158 főre 22 dzsizjefizető esett.

⁸ A kettős adóztatású területeken a földesurak megosztozhattak az adózókon, így a népességbecslés szinte lehetetlenné válik. Sz. Simon Éva: *A hódoltságon kívüli „hódoltság”. Oszmán terjeszkedés a Délnyugat-Dunántúlon a 16. század második felében*. Bp., 2014. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) 119–137.

⁹ Egy szélsőséges esetet jelent az 1565. évi simontornyai részletes defter. Dávid: Magyarország népessége, 46.

¹⁰ Káldy-Nagy: *Magyarországi török adóösszeírások*, 101.; Dávid: Magyarország népessége, 46.

6,2 embert számolt egy családra.¹¹ E számok általánosságban valószínűleg megállják a helyüket, de az egyes esetek alaposan eltérhetnek ettől.¹² Vegyük például tüzetesebben szemügyre Földvár 1565/1566. évi összeírását. Ekkor 16 vezetőknévvel jelzett családfőt jegyeztek be a defterbe, s így a fenti aránnyal számolva 80 fő lenne a lakosság teljes száma. Az összeírás áttekintése azonban mást sejtet. 16 házas, vezetőknévvel jelzett férfi – és következőképp azok felesége – (16+16=32 fő), továbbá 15 nagykorú – házasulatlan – fiú került összeírásra, utóbbiakhoz talán hozzászámolhatunk még 15 nagykorú lányt is (15+15=30 fő). Kérdés, hogy hány éves kortól írták össze a fiúkat – a szakmunkák 12–14 évre teszik az alsó korhatárt –, ami most azért érdekes, mert ez egyúttal a kisebb gyerekek kalkulálható számát is befolyásolja. Ha 30 serdülőkorúval számolunk, akkor legalább ennyien, vagy inkább még többen lehetnek a kisebbek is (30+ fő). Az összeírás említi még 4 fiútestvért, akik mellé bízást odatehetünk további 4 lánytestvért is (4+4=8 fő). Ráadásul az egyik testvér házas (*Losonci Mátyás¹³), tehát neki felesége is volt, talán gyerekei is. Összeírtak továbbá 8 özvegyet, akik esetében kérdés, hogy kikkel éltek: felnőtt gyermekekkel, vagy éppen önálló háztartást vittek? Tót Miklós özvegye például 1565/1566-ban is életben volt, ura már 1552-ben sem, az 1546. évi összeírás nem jelzi gyermeküket. Hasonló a helyzet a már 1546-ban is házas, és 1549-re családfővé váló Bor Antallal: gyermekét nem jelzik az összeírások, és a család férfi ágon eltűnik a falu életéből 1565/1566-ra, jóllehet az özvegy még ott élt. Kinél? Egyedül, vagy talán egy esetleges vőnél? E kérdésekre nem tudunk válaszolni, mindenesetre az özvegyek kérdése elgondolkodtató. Most számoljunk csak magukkal a személyekkel (8 fő). Összeírtak 8 szolgát is, akik mindannyian nőtlenek, s bár szolgálólányok is élhettek a faluban, róluk sosem szólnak az összeírások (maradjunk tehát a 8 főnél). Így számításunk szerint a lakosság 32+30+30+8+8=116 fő, ami jelentősen túl van a becsült értéken. De számolhatunk sokkal szigorúbban is. A defter 17 férjről és 17 feleségről, 15 felserdült fiúról, további 3 nőtlen testvérről, valamint 8 özvegyről és 8 szolgáról, összesen 68 főről emlékezik meg. Ebben a számban nincsenek benne a kisebb gyermekek, a lánygyermekek és a leánytestvérek sem. Akárhogy nézzük is, az ötös szorzó esetünkben mindenképpen kevésnek tűnik. Kérdés persze, hogy ez nem egy különleges helyzet-e, s mint láttuk, erre éppen megvan az esély. (Ekkor a falu gazdasági teljesítménye is visszaesett.)

A falu lakosságának fent elemzett szerkezete mindenesetre önmagán túlmutató tulajdonságokat rejt. Egyfelől a vezetőknévvel kiemelt családfők száma nem feltétlenül esik egybe a házas férfiak számával. Amennyiben testvérként felvett személyek is házas emberek, az azt jelenti, hogy egy háztartásban valójában több család élt. (1552-ben például mind az öt feljegyzett testvér házas volt.) Másfelől a szolgák feljegyzése arra figyelmeztet,

¹¹ Kubinyi András: A magyar királyság népessége a 15. század végén. In: *Magyarország történeti demográfiája (896-1995)*. Szerk. Kovacsics József. Bp., 1997. (Millecentenáriumi előadások) 93–110.; Kubinyi András: A késő-középkori Magyarország történeti demográfiai problémái. In: *Történeti demográfiai évkönyv. 2001*. Szerk. Faragó Tamás – Óri Péter. Bp., 2001. 105–119.

¹² Erre szemléletes példákat közöl Taba István. Számításai szerint Baranyában a szorzó 1690 körül inkább 3,12, míg 1696-ban 4,4. Ugyanakkor léteztek falvak, ahol a szorzószám 6 fölött járt. Taba István: Baranya megye család- és lélekszáma 1696-ban. In: *Történeti statisztikai évkönyv. 1961-1962*. Bp., 1962. 131–158.

¹³ A * a forrásban nem egyértelműen kivethető, lehetséges olvasatot jelöl.

hogy ők is szerves részét képezték a társadalomnak, de például a korai defterek nem szólnak róluk. Ugyanígy jól láthatóan az özvegyasszonyok száma is lehetett jelentős (1565-ben a házas férfiak számának a felét adják), összeírásukra azonban nem minden listában került sor. Ezek mind olyan megfigyelések, amelyek ugyancsak bizonytalanná teszik a lakosság számának megbecslését, még a részletesebb összeírások esetében is. Mindezek tükrében a falu lakosságát nagy bizonytalansággal 150-200 főre tehetjük a 16. század derekán.

A fenti elemzéseknek van még egy tanulsága: a defterek elkészítésének módszere némiképp megváltozott. 1546-ban még találkozunk nőtlen családfókkal (Bakó Kelemen, Hegedűs Lőrinc, Tót Mihály), 1552-ben és 1565/1566-ban azonban már nem. Vajon akkorra minden családfő „kötelezőnek érezte” a házasodást, vagy fordítva: csak azokat írták össze családfóként, aki házas volt? A testvérekkel hasonló a helyzet: 1546-ban 3, 1552-ben 5 házas testvér szerepel, 1565/1566-ban már csak 1. Mintha a rendszer a tisztulás irányába mutatna: aki feleséggel – azaz háztartással – rendelkezik, az családfőnek számít, aki meg nem, az nem is szerepel így. Ezzel szemben az 1552-es összeírásban már feltűnnek az özvegyek, 1565/1566-ban pedig a szolgák is, akik korábban nem szerepeltek.

1. táblázat. Földvár falu lakossági adatai az oszmán összeírások alapján

	1546	1552	1565	1580	1590
Összeírtak száma	45	49	49	17	21
Dzsizjefizetők száma	10	11	11	9	11
Családfők száma	35	33	16	11	12
Házas férfiak száma ¹⁴	35	38	17	4+	6+
Nőtlen testvérek száma	6	0	3	0	1?
Nős testvérek száma	3	5	0	0	?
Fiúgyermek száma	1	8	15	4	6
Özvegyek száma	–	3	8	–	–
Szolgák száma	–	–	7	2	2

A kérdés azért is érdekes, mert az 1580-ban és az 1590-ben felvett két újabb összeírás nagyon eltér az előzőektől. A korábban lejegyzett 45, 49, illetve szintén 49 névvel szemben csak 17-et és 21-et vetettek papírra. Pedig az összeírás rendszere hasonlóan látszik: ekkor is szerepelnek a testvérek, a fiak és szolgák is, csak az özvegyasszonyok tűnnek el. Vajon a lakosság lélekszáma esett vissza drasztikusan a felére-harmadára? Elképzelhető, a magyar kutatás legalábbis ezt gondolja. Van azonban egy lényeges különbség a korábbi defterekhez képest: míg eddig a családfóknak csak kisebb része fizetett dzsizjét (1546-ban 35-ből 10-en, 1552-ben 33-ből 11-en, 1565/1566-ban 16-ból szintén 11-en), addig 1580-tól szinte minden

¹⁴ Az összeírás nem jelzi, hogy a családfők házasok-e. A táblázatban azoknak a számát tüntettem fel, akiknek a gyermekei is szerepelnek.

összeírt családfő egyúttal fejadófizető is: 1580-ban 11-ből 9-en, 1590-ben pedig 12-ből 11-en. Az elfogadott magyarázat szerint az adózás rendje változott meg: lényegében már mindenkit dzsizjefizetésre fogtak, a feljegyzések tehát a teljes felnőtt férfilakosságot mutatnák, amiből egyúttal következik a lakosságszám drasztikus visszaesése is.¹⁵

De vajon egészen biztosan ez történt? Nem lehetséges-e, hogy a bürokrácia racionalizálódott, és immár csak az adózás szempontjából valóban lényeges személyek kerültek a listába? Apró nyom, de például eltűntek a házasságra utaló jelölések is: ezek szerint ez az információ már nem volt érdekes. Az összkép szempontjából elgondolkodtató, hogy száz évvel később, 1696-ban Földváron a keresztény összeírók 25 telekről emlékeztek meg,¹⁶ ami egybevethető a 16. század derekán feljegyzett 33–38 családfővel, viszont kevésbé felel meg a századvégi, 10–11 adózóról származó információknak. Itt persze nagy az időkülönbség, a falu felfejlődhetett a 17. század második felében. Ám a termelékenységi mutatók is elgondolkodtatóak: ha a század végén harmadannyi család is meg tudta termelni ugyanazt a mennyiséget – vagy jóval többet –, mint a század derekán, akkor a földesurak korábban vajon miért érték be kevesebbel? Megfordítva: a dzsizjefizetők közel azonos számából és az emelkedő termelési mutatókból vajon következtethetünk-e meredeken zuhanó lakosságszámra? (Még az esetlegesen keményedő adóztatás mellett is?) A gazdasági adatok 1565/1566-ra mutatnak esést, utána viszont komoly növekedést jeleznek, amely nem valószínű, hogy drasztikus népességfogyással járt volna együtt.

2. táblázat. Néhány tétel Földvár falu mezőgazdasági termelésének felméréseiből

	1546	1552	1566	1580	1590
Dzsizjefizető	10	11	11	9	11
Búza	172	185	130	180	300
Kevert	30	88	30	30	100
Méhkas	30	160	30	120	300
Len	16	100	100	50	275
Káposzta	10	30	20	50	160

Elképzelhető ugyanakkor, hogy az adóegységek, a „háztartások” ekkorra valójában már több családot egyesítettek, amelyeket azonban nem jegyeztek be a defterekbe.¹⁷ A létszámbecslés ebben az esetben teljességgel értelmetlenné válik. Egyetlen stabil pontunk marad: a fejadófizetők száma meglehetősen egyenletes a faluban, ami viszonylag kiegyenlített lakosságszámot sejtet.

¹⁵ Káldy-Nagy: *Magyarországi török adóösszeírások, 22–24., 102.*; Káldy-Nagy Gyula: A dzsizje defterek és a tahrir defterek népességstatistikai forrásértéke. *Történeti Statisztikai Közlemények* 3 (1959) 1–2. sz. 108–117.; Dávid: Magyarország népessége, 17.

¹⁶ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (= MNL OL) E 156 fasc. 61. No. 46. fol. 47.

¹⁷ Dávid: Magyarország népessége, 50.

Földvár lakosságáról a későbbiekben nem sok adatunk van. A falut a 17. században a Zrínyiek szerezték meg a pécsi püspökségtől, és többször is készítették róla összeírást. 1675-ben faluként utalnak rá, 1698-ban pedig 6 forintot adózott.¹⁸ 1687-ben lefoglalt településként említik, az 1696. évi püspöki felmérés pedig ugyan a puszták között sorolja fel, mégsem állítja – számos más faluval ellentétben –, hogy lakatlan (*desertum*) volna, sőt 25 telkéről esik szó: mindezek alapján nem kérdéses, hogy Földvár a 17. század második felében is létezett, s a visszafoglaló háborúkat is túlélte.

A török feljegyzéseket más szempontból is vallatóra foghatjuk: nevek és családok tűnnek eléink, akiknek a sorsa, ha korlátozott mértékben is, de nyomon követhető. Mielőtt azonban a listák elemzésébe belevágnánk, néhány szót kell szólnunk az összeírások olvashatóságáról. Az arab írás már a török nyelv lejegyzésére is kevésbé alkalmas, az idegen neveket pedig még esetlegesebben vetették papírra a segítségével. Ráadásul a bürokrácia által használt írástípus számos további buktatót rejt, például következetlenül vagy egyáltalán nem használják a betűalakokat sok esetben megkülönböztető mellékjeleket. S bár a milliószámra papírra vetett nevek révén kialakult egyfajta lejegyzési szokás, jó néhány nevet – főképpen a vezetékneveket – még így sem lehet pontosan elolvasni. Tovább nehezíti a helyzetet, hogy különböző írnokok különböző megoldásokkal éltek, így azonos neveknek nagyon eltérő íráskép felelhet meg, amelyeket azután könnyű teljesen másképpen elolvasni.¹⁹ Ezen segíthet az, ha a település összes lehetséges adatsorát együtt kezeljük, mert ily módon könnyebb észrevenni az azonos – de különböző lejegyzésű – neveket. (Még jobb, ha vannak magyar nyelvű listáink is – jelen esetben azonban ilyenek nem állnak a rendelkezésünkre.) Előfordul, hogy egy-egy alakot nem tudunk megfejteni, de azt világosan látjuk, hogy az defterről defterre ismétlődik: ilyenkor a személy azonossága nem kétséges, jóllehet a nevét valójában nem ismerjük.

Mindez több, mint filológiai szócséplés. Elvben teljesen mindegy, hogy egy ma már rég nem létező falu 16. század derekán élt egykori lakóit hogyan hívták. Ha azonban nem kellő figyelemmel olvassuk a neveket, és a különböző defterekben szereplő adatokat különböző személyekként értelmezzük, akkor azokból esetleg komolyabb társadalmi változásokra következtethetünk, valójában ok nélkül. A vizsgált defterekben Földváron összesen körülbelül ötven családra találunk adatokat. A szám azért bizonytalan, mert sok esetben nem dönthető el egyértelműen az összetartozás.

A családok azért rekonstruálhatóak, mert a családfő mellett különféle információk szerepelnek – házas-e, van-e nagyobb gyermeke, vele él-e a testvére –, több összeírást egybevetve pedig jól láthatóak a változások. Nehézséget jelent ugyanakkor az azonos vezetéknevűek (esetünkben: Tót) sokasága, vagy az azonos vezetéknevvvel jelölt, de addig fel nem bukkant keresztnévű személy előkerülése. Mindez sok bizonytalanságot okoz, mégis érdemes áttekintenünk az eredményeket.

¹⁸ 1675.: MNL OL E 156-a. fasc. 066. No. 014. fol. 3.; MNL OL E 156-a. fasc. 090. No. 032 / b. fol. 3. 5.; 1698.: MNL OL E 156-a. fasc. 066. No. 018 / c. fol. 19.

¹⁹ Az olvasási problémákra lásd Káldy-Nagy Gyula: *Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai*. Bp., 1960. 8-10. Lásd még Sudár Balázs: Vác városának török házösszeírása 1570-ből. *Századok* 139 (2005) 796.

Néhány család például hosszú távon kimutatható a településen, akár három generáción keresztül, 1546-tól 1590-ig, amíg egyáltalán adataink vannak (*Banka/Beke, *Liter, *Mihály, Tót Dienes, Tót János, Varga). Tót Dienes 1546-ban már házasesember, 1565/1566-ban pedig két felserdült, de még nőtlen fiát, Petrét és Ivanost is összeírták. Érdekes módon az összeírásban Dienes özvegye is előkerült, a családfő talán akkortájt halhatott meg. 1580-ban a két fiú önálló háztartás élén tűnik elénk, Petre Mátyás nevű fiával együtt. 1590-ben Petre nem szerepel, de Ivanus igen, szintén egy Mátyás nevű gyermekkel. Bár a család a fejadólistákon nem szerepel, 1565/1566-ban egy szolgájuk azért volt. Itt tehát három generációról tudunk, a Vargáknál csak kettőről: a kevésbé tehető Varga Petre 1546-ban és 1552-ben is házasként került összeírásra, de serdült, még nőtlen fiait, Mátyást és Györgyöt csak 1565/1566-ban írták be a defterbe. Petre 1570-re valószínűleg elhunyt, mert ekkor már fia, Mátyás viszi a háztartást, immár dzsizjefizetőként, s bár 1580-ban nem szerepel, 1590-ben ismét összeírták.

További családok 1565/1566-ig, azaz mindössze húsz éven keresztül követhetőek (Bánó, Bor, Hajnal, Jó, Tót Márkó, Tót Miklós). E családok „eltűnése” azért különös, mert a következő – igaz, részleges – lista alig öt évvel későbből származik. Magyarozatként persze kínálkozik, hogy ekkortól sokkal kevesebb név került a defterekbe, és lehet, hogy ezen családok egyszerűen kívül kerültek az összeírók látókörén. Mi történhetett például az addig igencsak erős, mindig a dzsizjefizetők között szereplő Jó családdal? A nagypapa, Kelemen a falu tehető gazdájának látszik, 1546-ban már serdült fia is volt, Mihály. Ő valamikor az 1550-es évek derekán megházasodott, hiszen fia, Bálint már felserdültként szerepel az 1565/1566. évi összeírásban. A család folyamatosságát semmi sem látszik veszélyeztetni, mégsem találkozunk velük a későbbiekben: a törökök vagy valamilyen betegség áldozatai lettek? Vagy egyszerűen csak elköltöztek? Nem tudjuk.

Az is előfordulhatott azonban, hogy egyes családok valóban „megszűntek”: a szülőknek nem voltak gyermekeik, vagy nem volt fiuk, aki továbbvitte volna a nevet. A Bor család például jól indult a korszakban: ketten voltak testvérek, Ferenc és Antal, idővel mindketten házasok. 1549-re Antal vette át a háztartást – Ferenc valószínűleg elhunyt –, és a továbbiakban a dzsizjefizetők között találjuk. 1565/1566-ban azonban már csak az özvegye szerepel az összeírásban. A két testvér gyermekeiről sohasem esik szó, valószínűleg nem volt fiúgyermekük, és így nevük kikopott a falu életéből.

A defterekben rendre új vezetéknevek is felbukkannak – Hegedűs, Csordás, Lukács, Péntes, Kovács –, ami új férfiak megjelenését jelzi a faluban. Ez persze természetes folyamat, például beházasodás eredménye is lehet. Az mindenesetre bizonyos, hogy a földváriak szerves részét alkották a térség lakosságának. Jók éltek Majson, Kölkeden, Bácsfalván vagy éppen Kisnyárádon is,²⁰ Hajnalok felbukkannak Nyárádon,²¹ Csordások Mohácson és Majson,²² Hegedűsök Mohácson és Dánócon.²³ Az új családok közül néhány láthatóan meggyökeresedett a faluban: Vas Mihály fiával, Gergellyel 1565/1566-ban tűnik

²⁰ Káldy-Nagy: *Magyarországi török adóösszeírások*, 68.

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ Uo. 65–66.

fel először, 1580-ban már Gergely fizeti a fejadót. Szintén 1565/1566-ban tűnik fel a *Losonci család: János és testvére, Mátyás, valamint János fia, Gergely. A két testvér még 1590-ben is egy háztartásban élt és gazdálkodott.

Nehéz mit kezdeni a számos – körülbelül egy tucat – Tót vezetéknevű családdal. Ők egyfelől lehetnek új bevándorlók, de régi lakosok is: Földvár lakosai között 1479-ben három ilyen nevű férfit is felsoroltak (Tót András, Tót Pál és Tót Gergely).²⁴ A Tótok rendre magyar keresztneveket viseltek, amit esetleg írhatnánk a magyar összeíró számlájára, aki így „magyarosította” volna a jövevényeket, ennek azonban ellentmond az a tény, hogy kifejezetten szláv nevek is felbukkannak a feljegyzésekben (pl. Ivanus Dimitrity, Radován). Köztük mindenképpen vannak jól beágyazott családok, feljebb láttuk Tót Dienes példáját, most lássuk Tót János familiáját. Ő a falu tehető, dzsizjét fizető gazdáik közé tartozott, 1546-ban már házasember, s testvérel, Fábiánnal együtt dolgozott egy háztartásban. 1552-re Fábián is megházasodott, de nem költözött új háztartásba. 1565/1566-ra ez utóbbi lett a családfő, s immár Imre fiát is bejegyezték a defterbe. Így, együtt szerepelnek még 1590-ben is. A család sora meglehetősen jól mehetett, mivel 1549-ben és 1554-ben is a fejadót fizetők között jegyezték fel őket, 1565-ben két, 1580-ban pedig egy szolgáljukról tudtak az összeírók.

Mint láthattuk, Földvár népessége – legalábbis az összeírt családfők köre – eléggé jelentősen változott. Mindemellett bizonyos, hogy régi, középkori családok is éltek a településen. Az 1546–1566 között rendre előtűnő Hajnal familia egyik őse lehetett az a Hajnal János, aki 1479-ben került elő tanúként egy perben. Ugyanekkor három Tót vezetéknevű férfi is tanúskodott, nem lehetetlen, hogy a török kori családok ősei. Végezetül lehetséges, hogy a bizonytalanul olvasható *Banka/Beke/Szeke családnévnek valami köze van a középkori Zakee-hez. Mindez arra utal, hogy a falu lakossága legalább részben kontinuum lehetett.

A szandzsákfelmérésekben számba vett családok nem álltak azonos gazdasági szinten: egy részüknek vagyoniukra való tekintettel fejadót (dzsizjét vagy más néven *haradzst*) kellett fizetnie, másik részüknek nem. A tehetősebb csoportot a dzsizje defterekből ismerhetjük meg, mert ezekbe csak őket vezették be. 1549-ben és 1554-ben ez a kör szinte azonos, 1570-re azonban az egyetlen Tót Gergely kivételével teljesen lecserélődik. Ez mindenképpen erőteljes társadalmi átalakulást jelent, ami talán nem független a házas családfők 1565/1566-ra megfelelő létszámától. Mindemellett az 1570-ben adózók jól összevethetőek a négy évvel korábbi felméréssel: többségük gyermekkel, szolgálva bíró háztartást vezetett. Érdekes, hogy több tehetőnek tűnő család is kimaradt az adózók közül, például a két szolgáló is kenyeret adó Tót Fábiánék. 1565/1566-ban hét családnál voltak szolgálók, 1580-ban és 1590-ben – sokkal szűkebb összeírásokban – már csak két-két család foglalkoztatta őket.

Földvár gazdasági tekintetben nem lehetett különösebben erős falu. Míg a települések közül jó néhány pusztákat bérelt, Földvárnak sosem volt ilyenje. Mindössze arról tudunk, hogy egy – vagy néhány – család Szajkon bérelt szőlőket, és ott adózott ezek termése után.²⁵ A falu mezőgazdasági termelésére vonatkozó adatok viszonylag kevés tanulságot rejtenek. Nem voltak halastavai és malmai: valószínűleg nem voltak dunai érdekeltégei és

²⁴ Kammerer Ernő – Döry Ferencz: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára/Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*. I–XII. Szerk. Kammerer Ernő et al. Bp., 1871–1931. XI. 255.

²⁵ Velics Antal – Kammerer Ernő: *Magyarországi török kincstári defterek*. I–II. Bp., 1886–1890. II. (1540–1639) 333.

komoly vízfolyása sem. Egyébként éppen azokkal a tételekkel adózott, mint a többiek, egyetlen kivétellel: volt hordóadója, ami máshol cseppet sem volt jellemző. A hordóadó elvileg a bor szállítására vonatkozott, pontosabban a nem megtermelési helyen való kimérésre.²⁶

A településhálózatban betöltött helyre utal a templom léte vagy nem léte. A középkori feljegyzések említik a plébániát, amelynek patrocíniuma Szent Péter, illetve Szűz Mária volt.²⁷ A templom szerepel Brodarics leírásában is,²⁸ és Hans Dernschwam útleírása is megerősíti a létét 1555-ből. A plébánia azonban a török időkben már aligha működött, legalábbis a falunak nem volt papja már 1546-ban sem. Ezt azért érdemes megjegyeznünk, mert 1546-ban és 1552-ben a náhije tíz településén – azaz a lakott települések több mint felében – találunk papot, 21-et, illetve 19-et, következésképp a kistérség egyházi szervezete nem omlott össze, és paphiányról sem beszélhetünk. Kevésbé valószínű, hogy éppen Földváron történt volna másképpen: inkább gyanakodhatunk arra, hogy a falu egyháza már nem működött a török idők kezdetén sem: nem lehetetlen, hogy éppen a mohácsi csata során sérült meg annyira, hogy a későbbiekben már nem használták.

3. táblázat. Papok a mohácsi náhije összeírásaiban

	1552	1546	1565
Mohács	Piac utca: Imre, Máté, Lukács, Albert, Benedek Szentmiklós utca: István	György bíró mahalle: György, Albert, Máté, István, Lukács, Máté, Benedek	
Kölked	Pál	Tamás	
Dánóc	Kis utca: Imre, Benedek, Petre	János, György	György
Lánycsók	Márton	Petri, Pál	
Bóly	Gergely	Miklós	Pál
Nyárád	Ferenc	Ferenc	
Majs	Máté	Máté	
Babarc	Alsó utca: Ambrus, András, Máté	Alsó utca: Ambrus, András, Másik András, Máté	
Gáta	István	István	
Szabar	Jakab	Petri	

Földvár természetesen török földesurak alá tartozott a török időkben. Kezdetben a budai beglerbégek jövedelmét gyarapította,²⁹ az 1570-es évekre viszont zsoldtímár lett, a báboicsai várvédő gyalogosok (*müsztahfizok*) első és második tizede húzta innen a jövedelmét.³⁰

²⁶ Káldy-Nagy: *Magyarországi török adóösszeírások*, 32.

²⁷ Timár Péter: *Magyarország középkori településeinek és egyházainak topográfiai adattára*. I–VI. Bp., 2019. II. 183–184.; Mező András: *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*. Bp., 2003. 368., 420.

²⁸ Brodarics: *Igaz leírás*, 46.

²⁹ BOA A.DFE.d. 626. 13.

³⁰ BOA TT.d. 503. 107., 108.

Később azután „közönséges” javadalombirtokká vált, utolsó török földesura Kara Oszmán volt.³¹ Talán éppen az a mohácsi Oszmán szpáhi, aki a nem túl távoli Ösztyént birtokolta.³²

De hol lehetett Földvár falu? A sok tanulságot rejtő középkori okleveles anyagot legutóbb B. Szabó János elemezte, és ezek alapján arra jutott, hogy a falu a mohácsi mező déli részén fekehetett.³³ Az 1760-as évektől létező uradalmi térképek viszont a mező északi részén, a Borza folyásától keletre és északra eső területen ábrázolják Földvár prédiomot, amelynek lassan kialakuló települési központja a mai Sátorhely lett.³⁴ Mondanak-e valamit a török kori adatok a falu helyéről? A török defterekben e tekintetben általában nem sok földrajzi fogódzó adódik, ám itt az első, 1546-ban készült összeírást valamiféle földrajzi rendben vették fel, talán a településeket felmérő portyák vagy „kiszállások” szerint. Földvár Dályok, Kölked és Vizslak puszta társaságában szerepel, ez alapján inkább a terület déli részén kellene keresnünk.³⁵ Ebbéli gyanúkat erősíti meg az 1687. évi összeírás, amely szintén sorrendben veszi végig a településeket, bár időnként meglehetősen csapongva. Itt Földvár (No. 39) Villány (No. 36), Bezedek (No. 37), Merse (No. 38), majd pedig Lőcs (No. 40), [Főherceg]Lak (No. 41) és Vék (No. 42) társaságában szerepel, ami megint csak a terület déli felét hozza gyanúba.³⁶ Végezetül egy 1696-ban készült, immáron szomszédságokat és időnként útadatokat is közlő forrás jön a segítségünkre.³⁷ Ebben Földvár szomszédaiként Kölked, Merse, Dánóc, Bezedek és Gét szerepel,³⁸ ráadásul azt is megtudjuk, hogy Gétől éppúgy fél óra járásra esik, mint Sárook. Hogy pontosan hol volt Gét faluja, nem tudjuk, Andreas Kneidinger térképe azonban Buziglicától valamivel délebbre helyezi.³⁹ Ez a hely Sárooktól kb. 4 km-re esik, ami éppen megfelel a feljegyzésből kihüvelyezhető 8–9 km/h-s menetteljesítménynek.⁴⁰ Földvár tehát Gétől is fél órára feküdt. Másfelől megtudjuk azt is, hogy Kisköszegtől – e fontos dunai átkelőtől – 2,5 órára található. Szerencsére az útvonal nagyjából rekonstruálható: 1 és negyed órára volt Csibogát (kb. 10 km), további háromnegyed órára pedig Dánóc. Ez utóbbinak a helyét nem könnyű meghatározni, de az összeírás különféle adatai alapján Izséptől Ny-ra, a régi Borza-meder – később Karasica-patak – jobb partjára helyezhető (kb. 5-6 km-re északra Csibogáttól). Földvár innen állt további fél órára. A géti és a dánóci adatot egybevetve a falunak valahol Mersétől keletre, Dályoktól északnyugatra kellett lenni, a mai Udvar falu tágabban értelmezett térségében: e megállapítás egybevág a fentebbi források és a középkori határleírások tanulságaival is.

³¹ MNL OL E 156–a. fasc. 061. No. 046. fol. 47.

³² Tímár: A pécsi provizorátus, 85.

³³ B. Szabó János: Egy Mátyás-kori oklevél és a mohácsi csata centrumában fekvő Földvár falu „rejtélye” (Egy évszázados kirakós játék új darabjai). In: *Hunyadi Mátyás és kora*. Szerk. Bárány Attila et al. Debrecen, 2019. 149–159.

³⁴ Pap Norbert – Kitanics Máté – Gyenizse Péter – Szalai Gábor – Polgár Balázs: Sátorhely vagy Majs? Földvár környezeti jellemzői – a mohácsi csata centrumtérségének lokalizálása. *Történelmi Szemle* 61 (2019) 209–246.

³⁵ Sudár: *A mohácsi náhíje*.

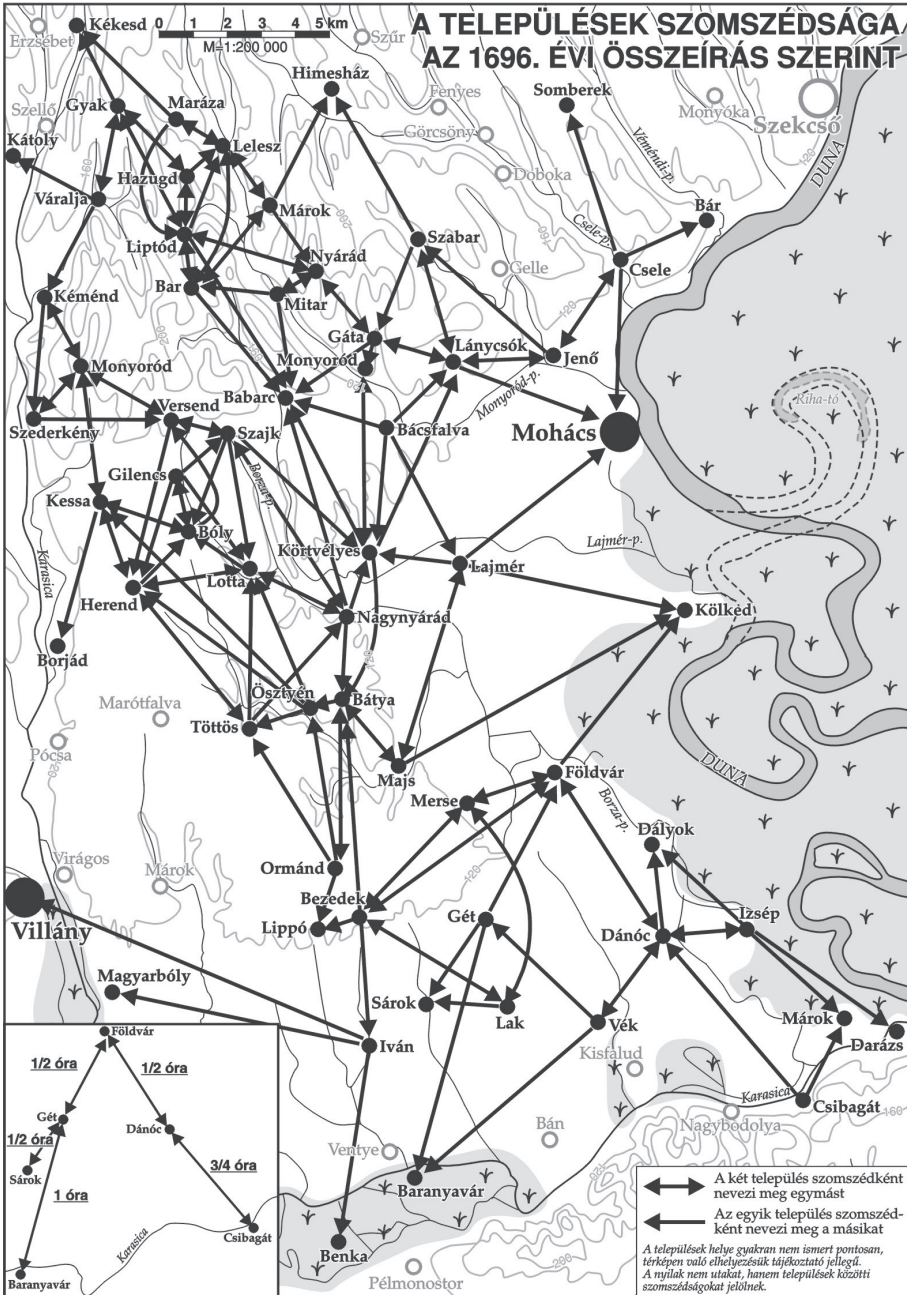
³⁶ Sudár–Varga: *A mohácsi kistérség*.

³⁷ A forrás feldolgozását lásd Sudár–Varga: *A mohácsi kistérség*.

³⁸ Erre az információra már Gyalóokay Jenő felhívta a figyelmet. Gyalóokay Jenő: A mohácsi csata. In: *Mohácsi Emlékkönyv 1926*. Szerk. Lukinich Imre. Bp., 1926. 214.

³⁹ <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOLTerkeptar/2440/>. (Legutóbbi megtekintés: 2020. március 20.)

⁴⁰ Az összeírás órában megadott útadatait a feltételezett útvonalon mért km-beli távolsággal összevetve az átlagos egy órára jutó menetteljesítményt 8-9 km-re tehetjük. Vö. Sudár–Varga: *A mohácsi kistérség*.

2. ábra. Földvár az 1696. évi összeírás településhálózatában

A kistérséget a kora újkorban is több főbb útvonal szelte keresztül. Bizonyosan fontos – és a jelek szerint meglehetősen állandó – volt a mohács–pécsi és a mohács–siklósi út. Dél felől az Eszék–Baranyavár–Mohács utat szokás kiemelni, de talán volt egy másik is, amely Eszék után Hercegszőlős felé kanyarodott, Csibogátnál kelt át a Karasicán, majd Dánócon keresztül haladt Mohács felé. Talán ennek köszönhette Dánóc középkori jelentőségét,⁴¹ és Földvár is ezen az úton állhatott.

Összefoglalva a fentieket: Földvár középkori települése átvészelte a hódító hadjáratokat, a török időkben mindvégig fennállt, s a visszafoglalás körüli harcokat is túlélte, hogy a 17. század végi összeírásokban is rendre felbukkanjon. Nincs okunk kételkedni a középkori falu kontinuitásában, amelyben ráadásul olyan viszonylag ritkább nevű családok is felbukkannak, mint a Hajnalok, mind a középkorban, mind a török időkben. A középkori helyzethez képest valószínűleg elveszítette a plébániáját, ezen túlmenően viszont egy stabilan fennálló közösség képét mutatja. Pusztulására nem ekkor, hanem a török idők után került sor, így a 18. század harmadik harmadában keletkezett térképeken már nem szerepel.

Függelék

Földvári családok a török összeírásokban (1546–1590)

(A csillaggal megjelölt vezetéknevek olvasata bizonytalan.)

1. *Balog Balázs (1546, 1549, 1552, 1554) és testvére, Gergely (1546, 1552).
2. Bakó Kelemen (1546, 1549, 1552, 1554), 1546-ban még nem házas, 1552-ben már igen, gyermekeit sehol sem említik.
3. *Banka/Beke/Szeke László (1546, 1552, 1565/1566), testvére Ferenc (1546, 1552), László fia Bálint (1565/1566, 1570). A család összetartozása nem egészen bizonyos, talán idetartozik Beke Balázs is (1549). Nem lehetetlen, hogy a késő középkori (1479) Michaele Zakee-vel összefüggnek.
4. Bánó Kelemen (1546, 1552). Talán az ő özvegye szerepel 1565/1566-ban.
5. *Bata Balázs (1546). Esetleg rokon Bata Petre (1546, 1549, 1552, 1554), és annak 1552-re megházasodó testvére: Markó (1552). További rokon lehet Bata Miklós (1552).
6. *Bertis ... (1546, 1552), fia András (?) (1552).
7. Bor Ferenc (1546), testvére Antal (1546, 1549, 1552, 1554). 1565/1566-ban már csak Antal özvegye szerepel.
8. *Csala Pétör (1590).
9. Csordás Mihály (1565/1566, 1570), fia Balázs (1565/1566). Esetleg összevethető Bordás Mátyással és fiával, Miklóssal (1590).
10. *Didros Dimitre (1565/1566).
11. Dienes Jakab (1546, 1552).

⁴¹ A 14. század elején vásárja is volt. Györffy György: *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. I–IV. Bp., 1963–1998. I. 296.

12. *Disár Máté (1546, 1552).
13. *Dosó Ivanus (1546).
14. *Durak Radován (1590).
15. *Gergur László (1546).
16. *Gyós Berta (1565/1566), fia Dimitre (1565/1566), fia János (1565/1566).
17. Hajnal Petre (1546, 1549, 1552, 1554), fia Gergely (1552); Hajnal Mátyás (1565/1566). A Hajnal család régi földvári lakos, már 1479-ben is felbukkannak: Hajnal János.
18. Hegedűs Lőrinc (1546), testvére Mihály (1546), és talán a családhoz tartozik Petre (1552).
19. Ivanus Dimitrity (1580).
20. Jó Kelemen (1546, 1549, 1552, 1554). Fiát, Mihályt már 1546-ban is összeírták nőtlenként, még 1552-ben is így szerepelt (1546, 1552, 1565/1566), 1565/1566-ban viszont már házas, és fia – Bálint – is összeírásra került.
21. *Kancsal Petre (1546, 1552), testvére Istefán (1546), Petre fia Mátyás (1552). Talán a család egy másik ága Kancsal Márkó (1546, 1552).
22. Kovács Márton, fia? (1590).
23. *Kozsity ... (1546, 1552).
24. *Liter/Lutor/Litár Mihály (1546, 1549, 1552, 1554, 1565/1566), fia Ádám (1552) és Ferenc (1565/1566, 1570, 1580).
25. *Losoncsi János (1565/1566, 1570, 1590), fia Gergely (1565/1566) és János testvére, Mátyás (1565/1566, 1590).
26. Lukács Bálint (1580).
27. Magyar Vitáris (1546, 1552).
28. *Maha Miklós (1546), testvére Dienes (1546, 1552). Az 1546-ban még nőtlen Dienes 1552-re megházasodott, és a családfői tisztet is átvette. Gyermekeit nem említik.
29. Mihály Ferenc (1546, 1552), fia István (1552). Talán azonos velük Ferenc Mihály (1565/1566, 1570) és fia, István (1565/1566). Esetleg hozzájuk tartozhat Mihály Balázs és fia, Ivád (1590).
30. *Ondzsika/*Rozika *András (1549, 1552, 1554).
31. *Pénzes/Mézes Pál (1580, 1590).
32. Petre Mihály (1546, 1552) és fia, Mihály (1552).
33. Pozsga(i) Márton (1546, 1552).
34. *Szűcs Kelemen (1546, 1552).
35. Tímár Gergely (1552).
36. *Tority/Tujurszity Pável (1546, 1552).
37. Tót Balázs (1565/1566).
38. Tót Dienes/Gyenes (1546, 1565/1566), két fia: Petre (1565/1566) és Ivanos (1565/1566). Gyenes 1580-ban is feltűnik, akkor egy János nevű fiúval, ugyanebben az évben egy bizonyos Tót Pétör Mátyás nevű fiúval és egy Tót Ivanus is, mindketten önálló háztartásban. 1590-ben utóbbi Mátyás nevű fiúval került összeírásra. Bár a család a fejadólistákon nem szerepel, 1565/1566-ban egy szolgáljuk azért volt. Érdekes, hogy az évben Tóth Gyenes özvegyét is feljegyzik, talán az adóösszeírás táján halhatott meg.

39. Tót Gergely (1546, 1552). 1552-ben már olvashatatlan nevű fia is feltűnik. 1549-ben még nem, de 1554-ben már adózóként tüntetik fel.
40. Tót János (1546, 1549, 1552, 1554, 1565/1566, 1590), testvére Fábián (1546, 1552, 1565/1566, 1580), Fábián fia: Imre (1565/1566, 1580, 1590). A jelek szerint Tót János a 16. század derekán vezette a családot, 1565/1566-ban valószínűleg még életben volt, de eddigre a családfő már testvére, Fábián lett. Ő 1546-ban még nőtlen, 1552-ben már házas, és még 1590-ben is családja élén állt. Fiát, Imrét 1565-ben említik először, s a jelek szerint az apai házban maradt élete java részében, legalábbis 1580-ban még ott említik. E család meglehetősen erős lehetett, hiszen 1549-ben és 1554-ben is az adózók között jegyezték fel őket, 1565-ben két, 1580-ban pedig egy szolgáljukról tudtak az összeírók.
41. Tót Lukács (1565/1566), testvére Tamás (1565/1566) egy háztartásban, de 1570-ben már külön adózóként.
42. Tót Márkó (1546), talán az ő özvegye szerepel 1552-ben és 1565/1566-ban (*Turkó Márkóként).
43. Tót Mátyás (1570, 1580), fia János (1580).
44. Tót Mihály (1546, 1552, 1565/1566). 1546-ban még nőtlen, 1552-ben már házas, 1565/1566-ban pedig már fiát, Balázst is összeírják (1565/1566, 1580).
45. Tót Miklós (1546). Özvegye még húsz évig él a faluban (1552, 1565/1566).
46. Tót Pável (1546), testvére Petri (1546, 1552), annak testvére Pétör (1552).
47. Tót Petre (1546, 1552). Nem azonos Pável testvérével.
48. Varga Petre (1546, 1552, 1565/1566), fia Mátyás (1565/1566, 1570, 1590) és György (1565/1566).
49. Vas Mihály (1565/1566), fia Gergely (1565/1566, 1580).

CONTENTS

STUDIES

András Vadas <i>River-Bed Dynamics and Changing Estate Borders in Medieval Hungary</i>	5
Dávid Turbucz <i>Miklós Horthy around the World Globe. Trotting onboard the Saida, 1892–1894</i>	19
Csaba Katona <i>Bulgaria's Entry to World War I in the Mirror of the Hungarian Press</i>	31

THE SITE OF THE MOHÁCS BATTLE OF 1526

Szabolcs Varga <i>Remarks on the Death of Louis (II) Jagiellon</i>	57
Norbert Pap – Péter Gyenizse – Máté Kitanics – Gábor Szalai <i>The Place where Louis (II) Jagiellon Died</i>	73
Norbert Pap – Péter Gyenizse – Máté Kitanics – Gábor Szalai <i>The Main Geographical Features of the Scenes of the 1526 Battle of Mohács</i>	111
Balázs Sudár <i>The Village of Földvár in the Ottoman Era</i>	153
János B. Szabó <i>Neither Majs, nor Sátorhely. Remarks on the Paper of Norbert Pap and his Co-Authors Called “Sátorhely or Majs”?</i>	169
Norbert Pap – Máté Kitanics – Péter Gyenizse – Gábor Szalai <i>Reflections on the Conception of János B. Szabó as Outlined in his Papers “Egy Mátyás-kori oklevél...” and “Sem nem Majs, sem nem Sátorhely”</i>	179
János B. Szabó – Gábor Máté <i>Reflections on the Interpretational Possibilities of Historical Sources – and the Limits of Interpretation – with Regard to the new Geographical Exploration of the Battlefield of Mohács</i>	189

COMMEMORATIONS

György Gyarmati <i>Mária Ormos (1930–2019)</i>	203
Gabriella Erdélyi <i>Katalin Péter (1937–2020)</i>	207

E számunk szerzői

Erdélyi Gabriella, tudományos főmunkatárs, BTK TTI, Kora újkori témacsoport ● Gyarmati György, nyugdíjazott egyetemi tanár, főigazgató ● Gyenizse Péter, habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Térképészeti és Geoinformatikai Tanszék ● Katona Csaba, tudományos munkatárs, BTK TTI, Tudományos információs témacsoport ● Kitanics Máté, tudományos főmunkatárs, Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszék ● Máté Gábor, egyetemi adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Társadalmi Kapcsolatok Intézete, Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék ● Pap Norbert, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, tanszékvezető egyetemi tanár, Pécsi Tudományegyetem, Földrajzi és Földtudományi Intézet, Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszék, tudományos tanácsadó, BTK TTI ● Sudár Balázs, tudományos főmunkatárs, BTK TTI, Kora újkori témacsoport ● B. Szabó János, tudományos munkatárs, BTK, Magyar őstörténeti témacsoport ● Szalai Gábor, tudományos segédmunkatárs, BTK TTI ● Turbucz Dávid, PhD, posztdoktor kutató, BTK TTI, Horthy-korszak témacsoport ● Vadas András, PhD, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történeti Intézet, Középkori Történeti Tanszék ● Varga Szabolcs, tudományos munkatárs, BTK TTI, Kora újkori témacsoport.
(BTK TTI = Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet)

Az egyes számok megvásárolhatóak, illetve megrendelhetőek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet

1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4., B épület 4.44-es iroda

Telefon: +36-1-224-6700/4624, 4626-os mellék

E-mail: bardi.erszebet@btk.mta.hu, terjesztes@mta.btk.hu

Penna Bölcsész Könyvesbolt

(hétköznapokon, 13 és 17 óra között)

1053 Budapest, Magyar u. 40.

Telefon: +36-30-203-1769

E-mail: info@pennakonyvesbolt.hu

A folyóirat teljes évfolyama előfizethető bármely hírlapkézbesítő
postahivatalnál.

Ára: 1000 Ft

Előfizetőknek: 850 Ft

9 770040 963009 2 0001